

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ В УНІВЕРСИТЕТІ Св. ВОЛОДИМИРА

У статті запропонована модель історико-філософської реконструкції філософсько-правових поглядів К. Неволіна, М. Пилянкевича, М. Ренненкампа, Є. Трубецького, Є. Спекторського, здійснено їх систематизацію та узагальнення. Осмислено тенденції становлення і розвитку ідеї філософії права в університеті Св. Володимира. Проілюстровано особливості тлумачення і розуміння предмету філософії права, специфіки її завдань в контексті університетської філософсько-правової традиції. Визначено умови можливості застосування їх результатів до подальшого дослідження філософсько-правових концепцій вітчизняної академічної філософії XIX – поч. XX ст.

Ключові слова: філософія права, історія філософії права, енциклопедія права, університет Святого Володимира, історико-філософська реконструкція.

Історико-філософське дослідження правових поглядів вітчизняних філософів права, зокрема К. Неволіна, М. Пилянкевича, М. Ренненкампа, Є. Трубецького, Є. Спекторського дозволить збагнути ґенезу права, встановити взаємовпливи та з'ясувати спільні тенденції розвитку філософії права в межах української академічної традиції XIX – поч. XX ст. Звернення до даної теми дозволяє прослідкувати історичну тяглість та відтворити історичний контекст вітчизняних філософсько-правових ідей, себто систематизувати їх у напрям української академічної філософії.

У сучасній науковій літературі, що присвячена дослідженню вітчизняної філософії права, з'ясуванню ролі "енциклопедії права" в університеті Святого Володимира, аналізу історії філософії права як університетської дисципліни, варто відзначити наступних дослідників: О. Савайда [1], І. Грищенко [2], Д. Прокопов [3], О. Ковальчук [4], І. Чигирик [5], Т. Бондарук [6], Є. Мошелков [7], О. Литвинов [8], І. Музика [9].

До найбільш відомих представників філософії права в університеті Святого Володимира можна віднести, К. Неволіна (1806–1855), М. Пилянкевича (1819–1856), М. Ренненкампа (1832–1899), Є. Трубецького (1863–1920), Є. Спекторського (1875–1954). Усі вони здобували ґрунтовну освіту, студіювали правознавство у європейських вузах, зокрема К. Неволін навчався в Берлінському університеті (під керівництвом Ф. К. Савіньї), а Є. Спекторський у Варшавському університеті. До того ж троє із них були ректорами Київського університету Святого Володимира, так К. Неволін у період з травня 1837 по лютий 1843 рр., М. Ренненкампф з травня 1883 по липень 1890 рр. [10], а Є. Спекторський з квітня 1918 по квітень 1919, з серпня по грудень 1919 рр.

У межах даної статті, ми хочемо здійснити теоретичну реконструкцію, систематизацію та узагальнення філософсько-правових вчень (К. Неволіна, М. Пилянкевича, М. Ренненкампа, Є. Трубецького, Є. Спекторського), встановити їх взаємозв'язок та вплив й значення для формування вітчизняної університетської філософсько-правової традиції.

Реалізацію цієї мети варто розпочати з дослідження поглядів К. Неволіна на філософію права, що знайшли своє висвітлення у таких роботах як "Енциклопедія законодавства" (Київ, 1839. – Т. I; Київ, 1857. – Т. II). Мислитель наголошує, що виникнення права зумовлене соціальною природою людини, її прагненням до спілкування з іншими людьми [11]. Така взаємодія передбачає моральну людську сутність, а саме "вірність однієї моральної істоти цілому суспільству моральних істот" і складає зміст поняття "правди" (Justitia) [12]. Право є тим що включає в себе праведність як складову і сприяє монолітності співбуття з іншими моральними особами. Поняття "правди" не є суб'єктивним, а, навпаки, виражає відношення до суспільного в цілому. Систему існування "правди" в суспільному масштабі складають права і обов'язки. Таким чином, право зумовлено суспільним та моральним характером людини [13].

На нашу думку, у визначенні К. Неволіним філософії права, як і права в цілому домінує історичний підхід, що зумовлено впливом його вчителя в Берлінському університеті, Ф. К. Савіньї. К. Неволін є "адептом історичної школи права і провідником ідей гегелівської філософії права" [14]. Звідси, філософія права у інтерпретації К. Неволіна розглядається як складова історії філософії законодавства, що є "філософським поглядом на предмет законодавства" [15]. З метою її пізнання необхідно здійснити історико-філософську реконструкцію, що дозволить виявити походження ідей і специфічну динаміку функціонування останніх. На думку, К. Неволіна, філософія є критерієм оцінки соціального досвіду яким і є право. Її предмет – "істинне існування речей, філософія працює з усіма предметами пізнання, сферами життя і висновує із них найправильніші, найясніші, найґрунтовніші поняття" [16]. Перевага філософії, за К. Неволіним полягає в її масштабності, що дозволяє долати обмеженість спеціальних юридичних наук, адже філософія права шукає "постійне в плинному" (Г. Шершеневич) [17]. Філософія виокремлює найсуттєвіше, і поєднує різноманіття інтерпретацій в строгості поняття. Історія філософії є порядком розвитку тяглості думок. Зазначимо, що К. Неволін поділяє погляди Г. В. Ф. Гегеля, що виявляється у визначенні філософії, критерій науковості останньої передбачає строгість понять. Пригадаймо, що Г. В. Ф. Гегель визначає філософію як "об'єктивну науку про істину, пізнання засобом понять" [18], а історія філософії характеризується послідовним поступовим рухом. Приймаючи це положення, К. Неволін здійснює історико-філософську реконструкцію правової думки від античності до Нового часу, критично переосмислюючи її основні положення. На думку К. Неволіна, специфічною ознакою усіх філософських творів, що стосуються теми законодавства, є питання про співвідношення законного і справедливого у міжлюдській взаємодії, а також формулювання правил для досягнення вищих цілей з точки зору ідеалів розумних начал. На нашу думку, К. Неволін проводить ґрунтовне історико-філософське дослідження, апелюючи змістом першоджерел, зокрема новочасної філософії, бібліографія яких вказує на опрацювання останніх мовою оригіналу. Мислитель проілюстрував "...вичерпану панораму

всієї сучасної йому європейської юридичної науки, ...і розглядав власну теорію права тільки у контексті...наукового пошуку європейських юристів" [19]. Переосмислюючи новочасну філософію, К. Неволін відзначає поняття особи та прав людини, як домінуючі у багатоманітні філософських концепцій. У відповідності до поглядів К. Неволіна, філософія законодавства має визначити складові начала будь-якого законодавства, з'ясувати способи поєднання різних начал у цілісність одного підходу, вивчати переваги і виявляти суперечності, що і буде сприяти поступовому впорядкуванню законодавств, їх "уніфікації" [20]. Аналізуючи історію законодавств, К. Неволін приходять до висновку, що усі законодавства складаються із двох начал: або необхідності (Платон, Аристотель) або свободи (Нова філософія), відповідно задача філософа права полягає в подоланні радикальних протиставлень, в органічному поєднанні прав і обов'язків, належного і дозволеного у структурі продуктивного законодавства. Історія вказує на картину різноманітних форм життєсвіту, а філософія має "очищати грубий матеріал" від випадковостей і включати всезагальне, і необхідне у свою систему [21].

В якості висновку можемо зазначити, що наукові дослідження К. Неволіна стосуються конкретного предмету дослідження, а саме законодавства, його змістовного наповнення і специфіки функціонування у різних формах життєсвіту. Звідси, мислитель здійснює історико-філософську реконструкцію змістовних компонентів і контексту становлення і розвитку законодавств. Перевага філософії у підході К. Неволіна виявляється у всезагальності останньої (філософії – Вікторія Омельченко), та строгості її понять, що й сприяє переосмисленню досвіду минулого з позицій актуальних питань і вирішенню теоретичних та методологічних проблем правової теорії. К. Неволін критично переосмисливши досвід минулого виокремлює найсуттєвіше, універсальне з метою створення цілісної системи – впорядкованої, вичерпаної та всезагальної, за взірцем філософської системи Г. В. Ф. Гегеля. На нашу думку, К. Неволін поділяє вище зазначену позицію і намагається її здійснити у правознавстві, застосовуючи історико-філософський підхід до вивчення, аналізу та осмислення історії законодавств. Відповідно його цікавить лише конкретне, всезагальне і необхідне у багатоманітті історично-правового матеріалу, що і має бути основою цілісної системи.

Наступним кроком у реалізації поставленої мети дослідження має стати аналіз філософсько-правових поглядів М. Пилянкевича, який ґрунтовно вивчав праці Фрідріха фон Раумера, Фрідріха Юлія Шталя, Йогана Росбаха та інших. За оцінкою М. Ренненкампа, головна праця М. Пилянкевича "Історія філософії права" (Київ, 1870) не є самостійною роботою, деякі із сторінок даної роботи свідчать про пряме запозичення із талмудів вище зазначених авторів. Структура роботи вказує на історико-філософський підхід до вивчення ґенези і сутності права, що охоплює періоди від античності до новочасної філософії права. Варто відзначити, що не зважаючи на достатньо критичну оцінку змісту і стилю викладу М. Пилянкевича, М. Ренненкампом все ж таки у творі зберіга-

ється критична дистанція відносно досліджуваного матеріалу. Наведемо приклад. Аналізуючи вчення Платона про державу, М. Пилянкевич, переслідує історико-філософську мету, а саме – оцінює значущість ідей у контексті, та визначає "державу" Платона як "живий моральний організм" [22]. Проаналізувавши "Історію філософії права" М. Пилянкевича, стає очевидним, що філософія права розчиняється у структурі історії філософії права, у підході мислителя домінують визначення змістовного наповнення основних концептів і понять філософії права в багатоманітні історико-філософських концепцій. Цим і обумовлене звернення, зокрема до античності, поглядів Аристотеля на сутність "правди", і тлумачення права.

Таким чином, філософія права, на думку М. Пилянкевича не можлива без історико-філософської складової, що відновлює зв'язки тягlostі ідей, концептів і понять. Філософія права у підході мислителя є рефлексивною реконструкцією поглядів минулого шляхом їх критичного переосмислення.

У якості проміжного висновку, можна стверджувати, що філософію права у межах концепції М. Пилянкевича поглинає історія філософії права, що експлікує ґенезу феномену права зокрема та соціального буття в цілому. На нашу думку, мислителя цікавить історія філософії права як історія ідей, різноманітних інтерпретацій, але аж ніяк не як теоретичний фундамент для вирішення методологічних питань правознавства.

У своєму філософсько-правовому вченні М. Ренненкампф, підтримує античну істину Аристотеля про суспільну сутність людини, що здатна розвивати свої сили лише у союзі з іншими людьми. Погляди дослідника знайшли своє висвітлення у таких роботах як "Юридична енциклопедія" (Київ, 1889; 1913. – 4-те вид.) [23], "Програма з предмету юридичної енциклопедії" [24]. Мислитель визначає людську натуру як двоїсту, одна її частина – суспільна, а інша – еґотична. Головне призначення права полягає у впорядкуванні соціального співбуття людини з іншими людьми. Іншими словами, встановлення механізму порядку в соціальному бутті засобом права. Таким чином, право стосується суспільного порядку, зовнішніх стосунків і кодифікується у нормах та інших декларативних приписах. Однак, сутність права не варто сприймати виключно як зовнішній механізм організації порядку та взаємодії з іншими. М. Ренненкампф досліджуючи ґенезу права наголошує, що сутність останнього (права – В. О.) зумовлена самою людською природою, антропологією людини, її прагненням впорядковувати соціальну взаємодію з іншими. В даному контексті доречно навести розлогий пасаж Й. Михайловського про сутність права, "право занадто близько зачіпає людські інтереси, занадто безпосередньо зливається із нашим життям, аби ми могли залишатись до нього байдужими" [25].

Філософія права за М. Ренненкампфом має слугувати позитивному праву, як реально діючому, і не вдаватися до метафізичних пошуків вічного, на думку мислителя, останнє є пошуком ілюзорного, а не суттєвого і значущого. Зрештою, на нашу думку, філософія права має критично переосмислювати основні принципи позитивного права, і збалансовувати суперечності, таким чином не втрачаючи зв'язок відносно запитів життєсвіту.

Філософсько-правові погляди Є. Трубецького представлені в таких роботах як "Історія філософії права (нової)" (Київ, 1898), "Історія філософії права" (Київ, 1901) [26], "Енциклопедія права" (Київ, 1901). Є. Трубецької як і М. Пилянкевич досліджує філософію права засобами історії філософії права, і наголошує що феномен останньої (філософії права – В. О.) походить від філософії еллінізму, відповідно досліджує генезу філософії права від античності до новочасного стану. У "Філософії права (новій)" (Київ, 1898) Є. Трубецької критично переосмислює різні філософські системи, присвячені розмислам про державу, право і місце людини у філософії Нового часу. На думку, дослідника усіх новочасних мислителів об'єднує заперечення середньовічної схоластики. Однак представникам нового часу, за оцінкою мислителя бракує методу мислення, Є. Трубецької оцінює їх думки подекуди як несамостійні і залежні від античності, так заперечуючи авторитет церкви, їм так і не вдалося позбутися залежності від авторитету і прямих запозичень надбань античності. І лише двох мислителів відзначає Є. Трубецької, як таких, що сформулювали питання про метод пізнання, Ф. Бекона та Р. Декарта [27].

Задачу історика філософії, мислитель вбачає у дослідженні історико-філософської тягlosti систем відносно минулого і майбутнього історичного поступу. На думку, мислителя, мета філософа права – вказати на ідейні витоки, оцінити їх і тим самим передбачити розвиток майбутньої думки. Свої основні ідеї про філософію права, Є. Трубецької викладає у одній із вище зазначених праць, а саме "Енциклопедії права" (Київ, 1901). Перш ніж проілюструвати ідейні підвалини та змістовні особливості роботи варто зазначити про один суттєвий момент.

Вітчизняному та російському інтелектуальному середовищу того часу була властива книжна культура "Енциклопедій права", зокрема Є. Кузнецов відзначає вплив європейських взірців енциклопедій на формування і становлення російського філософсько-правового дискурсу, зокрема "Універсальної енциклопедії права" Гінніуса (1638). Так, в Росії (Московському університеті) почали викладати навчальну дисципліну – енциклопедію права у XVIII ст. німецькі правознавці Ф. Г. Баузе і Й. Пургольд. Вище зазначені чинники і вплинули на появу в XIX ст. перших російських робіт: "Юридична граматика" Правікова (1803), "Енциклопедія законознавства" К. Неволіна (1839), "Юридична догматика" М. Капустина (1868), М. Ренненкампа "Нариси юридичної енциклопедії" (1880) [28]. Втім, їх зміст подекуди виходив за межі конспективного викладу матеріалу, що передбачено жанром енциклопедій. Оскільки у структурі навчальних дисциплін того часу, що викладалися у вищих навчальних закладах домінувало догматичне право, відповідно найменування праць мало відповідати формі "Енциклопедії права", хоча зміст багатьох праць, що видавалися під цією назвою виходить за межі кодифікованого права, його радше можна віднести до філософії права. Варто зазначити, що як жанр наукової літератури "енциклопедії права" піддавалися критиці і самими філософами права, зокрема Й. Михайловським, який твердив, що не зважаючи на педагогічне призначення енциклопедій, їх конспективний виклад значного масиву матеріалу – локанічно і осмислено, все

ж таки прийшов до висновку про їх негативний вплив. Також Г. Шершеневич зважав на непродуктивність енциклопедій права як для педагогічних так і для наукових цілей, енциклопедії права є "складними, марними, шкідливими", їх шкідливість полягає в тому, що студент сприймає декілька "основних понять поданих в біглому, догматичному вигляді" [29], що радше унеможлиблює вироблення культури самостійного мислення, аніж допомагає систематизувати знання.

На нашу думку, саме "Енциклопедія права" Є. Трубецького присвячена розкриттю сутності філософії права, а не є конспективним оглядом надбань минулого. Стрижень філософії права – природне право, яке "тожне приписам моральним". Звідси, "природне право є синонімом морально належного в праві" [30]. Значення філософії права виявляється в критичній рефлексії діючого права з точки зору ідеалу. Таким чином, філософію права Є. Трубецької зводить до ідеї природного права, що є взірцем розумно-морального порядку. Мислитель критично переосмислює вчення про природне право, зважаючи на його переваги та враховуючи його недоліки. До числа останніх, себто недоліків, належить сприйняття природного права як "кодексу незмінних правил", Є. Трубецької підкреслює, що, навпаки, природному праву слід враховувати багатоманіття проявів історичної дійсності, місця, ситуації і часу. Єдиною незмінною складовою природного права є засадниче положення про те, що зовнішня свобода особи має бути обмеженою свободою інших осіб, усі інші складові природного права є мінливими. Право є динамічним утворенням живого соціального організму – спільноти, що постійно розвивається, і відповідно змінюється, а право в свою чергу має реагувати на запити сьогодення, а не бути архаїчним кодексом вічного, незмінного та священного. Усе змінюється у відповідності від умов дійсності і запитів спільноти, які залежать від культури її мислення, задача права – "встановити гармонію між зовнішньою свободою індивіда і благом суспільства як цілого" [31].

Таким чином, філософія права попри свою зумовленість і орієнтир на ідеальний взірець, має враховувати мінливість і умовність кодифікованого, діючого права та збалансовувати вічні ідеали із рівнем вимог і викликів суспільства. "Природне право – не кодекс вічних заповідей, а сукупність моральних, правових вимог різних для кожної епохи і нації" [32]. Відповідно, природне право через його мінливий характер не можна зафіксувати в "шаблоні, ані кодексі готових істин" [33], довкола нього ведуться суперечки, звідси запровадження позитивного права, що є діючим набуває статусу необхідного. Природне право є критерієм для оцінки позитивного права, пробуджує критичне мислення, і провокує до виявлення суперечностей у діючому праві і відповідно оцінці його з точки зору "правди". У якості проміжного висновку, можемо зазначити, що підґрунтям філософії права є природне право, останнє розглядається не як кодекс незмінних величин, а враховує динаміку викликів і запитів дійсності. Філософія права є цариною критичного переосмислення норм і змістовних передумов позитивного права.

Наступним етапом нашого дослідження можуть стати філософсько-правові погляди Є. Спекторського, що концентруються в наступних пра-

цях "Юриспруденція і філософія" (Москва, 1913), "Посібник до лекцій з історії філософії права" (Київ, 1918). Мислитель підкреслює значущість філософії права не тільки як корисної дисципліни для педагогічних цілей, а й вважає її необхідним елементом формування культури мислення правознавця. Філософія права дає масштабність і глибину погляду, що дозволяє пізнавати причини причин. Засобами філософії права можна подолати суб'єктивізм "не тільки окремих осіб, але й народів, звеличити норми дійсного права на трансцендентальну велич вічної об'єктивності" [34]. Іншими словами, філософія права є критичною рефлексією, що долає обмеженість спеціальних юридичних наук, і дає оцінку пануючому стану справ, "без оцінки горіх буття був би взагалі порожнім" (Ф. Ніцше) [35].

Є. Спекторський критично переосмислює сучасну йому юридичну літературу і висновує, що остання страждає на догматизм і "спрощений світогляд" і є так званою "імперативною юриспруденцією – юриспруденцією велінь" [36]. Відповідно за умов імперативного підходу до права, його розвиток неможливий, і мислитель пропонує замінити догматичну, імперативну юриспруденцію на "юридичну справедливість", що спрямована на соціальні відносини. Ключовим моментом у ідеї "юридичної справедливості" Є. Спекторського є зближення права з життєсвітом. Право працює з соціальним досвідом в конкретному життєсвіті, а не моделює штучні приписи для "соціальних манекенів" (М. Алексеев) [37]. Імперативна юриспруденція є схоластичним ремеслом, що відтворює ідеали, які не відповідають запитам життєсвіту, а є "автоматично строим правом велінь". Зважаючи на вищезазначені умови, Є. Спекторський вважає за необхідність перехід до пізнання соціального буття. Мислитель вважає, що будь-який банальний різновид юридичного ремесла має підвалини філософської значущості і глибини, так "в діяльності суду є і етика, і метафізика, і навіть теорія пізнання, словом, уся філософія" [38].

Таким чином, дослідник приймає до розгляду філософію у трьох фундаментальних розділах, а саме етичну, метафізичну і гносеологічну сторони. Окрім сфери практичної філософії, що ґрунтується на принципі "моральнісно належного", автор визнає і інші відділи філософії. Є. Спекторський, наголошує на тому, що юриспруденція велінь, справедливості, соціальних відносин має моральний характер. Оскільки право працює з феноменами міжлюдської взаємодії, різновидами соціального досвіду у різних формах життєсвіту в цілому, і конкретною особою зокрема, відповідно така проєкція має моральні передумови та наслідки діяльності. Право за Є. Спекторським має не так культурне, а саме моральне забарвлення. Підтверджуючи думку про важливість метафізики для правознавства, автор звертається до аргументів Б. Чичеріна, який наголошував, що завдяки метафізиці тільки і можна збагнути сутність права і юридичної проблематики. Вивчення метафізики дозволяє сприймати "світ буття предметів, що виходять за межі наукового досвіду" [39]. Головне питання теорії пізнання, це реальність світу з якою має справу право, себто реальність ідей, понять і концептів правових феноменів. Відповідно реальність правової норми виявляється в тому що вона діє

не в "сенси wirken, а в сенси gelten", право має працювати лише з дійсністю моральною (das Geltende) [40].

У якості проміжного висновку, можемо зафіксувати, що етику, метафізику, гносеологію, Є. Спекторський відзначає як вкрай необхідні складові вивчення феномена права, а відсутність інтересу до філософії вважає ознакою невігласів. Мислитель пов'язує філософію безпосередньо з практиками життєсвіту, з метою чого послуговується трьома ґрунтовними розділами філософського знання, що покликані, по-перше, сприяти масштабності сприйняття, по-друге, критично переосмислювати діюче право, по-третє, оцінювати останнє (право – В. О.) з точки зору моралі. Філософія дає критерій для оцінки права, виявляє його внутрішні суперечності, і долає догматизм приписів, що несуть досвід передсудів і не є ефективними для життєсвіту. При цьому дослідник не відкидає метафізику як абстрактний пошук трансцендентального, а, навпаки, проголошує за необхідність вихід за межі обмеженого наукового досвіду, і пропонує оцінку феноменів дійсності з позицій розумно-моральних начал. В поглядах Є. Спекторського домінуючою є етична складова філософського знання. До речі тезу щодо домінування етичної складової у вивченні історії філософії права відстоював С. Бершадський (1850–1896), екстраординарний професор кафедри енциклопедії права і історії філософії права Санкт-Петербурзького університету. Мислитель в межах свого підходу розводив наступні поняття, "філософія права", "історія права", "історія філософії права". Звідси, філософія права є дослідженням принципів права, історія права є дослідженням принципів розвитку права, а історія філософії права є дослідженням причин виникнення багатоманіття етичних теорій, що і були підґрунтям вчення про право [41]. Тобто, задача історії філософії права полягає у поясненні природи обґрунтування різних етичних начал, виявленні міри значущості цих теорій в процесі змін філософських систем. Є. Спекторський наголошує, що історія філософії, а саме її етична складова вивчає виникнення проблем, умови їх походження і подальшого розвитку. Історія філософії цікавить мислителя з точки зору вивчення ґенези проблем, їх формулювання. Останнє і є ознакою актуалізації проблемного підходу до вивчення досвіду минулого, а не обмеження дослідження ілюстрацією "портротної галереї філософів". Звідси, робота з досвідом минулого, а саме историко-філософська реконструкція передбачає не оцінку філософських поглядів того чи іншого мислителя, а таку герменевтичну настанову як розуміння і тлумачення, як і чому є двома ключовими питаннями для історика філософії. Філософія "не говорить останнього слова в вирішенні проблем, але їй належить перше слово в їх формулюванні" [42]. Є. Спекторський підтримує споконвічну мудрість філософії, що запитання для філософа більш дорогоцінне ніж відповідь.

На основі проаналізованого матеріалу можна стверджувати, що розуміння філософії права представниками університету Святого Володимира має розглядатися не тільки як історія ідей або "колекція" інтерпретацій поняття права, а у контексті визначення тенденцій та характерних аспектів філософії права як напрямку української академічної філософії

XIX – поч. XX ст. Також можна зазначити, що характерною рисою розглянутих підходів до осмислення філософії права є їх орієнтованість на ідею природного права, або спроба поєднання ідеалів природного та значущості позитивного права.

Спільним чинником, який об'єднує вище розглянуті підходи є історико-філософська реконструкція філософсько-правових поглядів, починаючи від античної до новочасної думки, їх критичне переосмислення, а також розвиток теоретичних засад, що сприяють вирішенню методологічних питань філософії права зокрема та практичних запитів правознавства в цілому. Домінуючим визначенням філософії права у межах вище проілюстрованих підходів є акцент на масштабності філософії, її здатності поєднувати різноманіття інтерпретацій в строгості поняття, критично переосмислювати та тлумачити досвід минулого, аналізувати суперечності догматичного позитивного права.

На основі здійсненої історико-філософської реконструкції поглядів К. Неволіна, М. Пилянкевича, М. Ренненкампа, Є. Трубецького, Є. Спекторського стає можливим і реконструкція вітчизняного філософсько-правового середовища, в якому домінуючим є критичне переосмислення основних питань філософії права, а саме співвідношення позитивного і природного права, закону і законодавств, моралі і права, які були предметом наукових розвідок європейських філософів права. Що дає підстави мовити про вітчизняну філософію права як напрям української академічної філософії XIX – поч. XX ст. і розглядати її (вітчизняну філософію права – В. О.) у європейському філософсько-правовому контексті.

1. *Савайда О.* Заснування та розвиток енциклопедії права в Київському ун-ті Святого Володимира [Текст] // Вісн. Акад. управління МВС. – 2009. – № 3. – С. 132–142. 2. Філософія та енциклопедія права в Університеті Святого Володимира [Текст] : у 2 кн. / за ред. І. С. Гриценка; редкол.: П. П. Андрушко, Г. І. Балюк, І. А. Безклубий та ін. – К. : Либідь, 2011. – Кн. I. – 560 с.; Кн. II. – 448 с. – (Памятки правничої думки Київського університету). 3. *Прокопов Д. Є.* Розвиток теорії природного права у вітчизняній і російській правовій думці (середина XIX – початок XX ст.) [Текст] / Д. Є. Прокопов. – К. : Логос, 2011. – 544 с. 4. *Ковальчук О. М.* Теорія права у працях вчених Київського університету: (XIX – початку XX століття) [Текст] / О. М. Ковальчук. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 190, [2] с. 5. *Чигирик І. І.* Студентство Університету Св. Володимира: історико-правовий аспект (історіографія проблеми) [Текст] // Вісн. – 2011. – № 2. – С. 133–143. – (Політика, історія, культура). 6. *Бондарук Т. І.* Основоложники Київської історико-юридичної школи. М. Ф. Владимирський-Буданов і Ф. І. Леонтович [Текст] / Т. І. Бондарук. – К., 1995. – 25 с. 7. *Моцелков Е. Н.* История философии права как университетская дисциплина дореволюционной России [Текст] // Каспийский регион: политика, экономика, культура. – 2010. – № 3(24). – С. 37–45. 8. *Литвинов О. М.* Проблеми історії філософії права як навчальної дисципліни в контексті відродження вітчизняної філософії права [Текст] // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. 1. – С. 184–186. 9. *Музика І. В.* З історії вітчизняної соціології права: Є. В. Спекторський [Текст] // Правова держава : щорічник наук. пр. – 2010. – Вип. 21. – С. 19–23. 10. Ректори Київського університету 1834–2006 [Текст] / В. В. Скопенко, В. А. Короткий, Т. В. Табенська та ін. – К. : Либідь, 2006. – С. 132–133. 11. *Неволин К. А.* Энциклопедия законоведения [Текст] // Полное собрание сочинений. – СПб. : Тип. Эдуарда Праца, 1857. – Т. 1. – С. 31. 12. Там же. – С. 32. 13. *Прокопов Д. Є.* Зазн. пр. – С. 193. 14. Там само. – С. 192. 15. *Неволин К. А.* Энциклопедия законоведения. – С. 78. 16. Там же. – С. 86. 17. *Шершеневич Г. Ф.* Общая теория права [Текст] / Г. Ф. Шершеневич. – М. : Изд. Бр. Башмаковъ, 1910. – Вып. первый. – С. 20. 18. *Гегель Г. В. Ф.* Лекции по истории философии [Текст] / Г. В. Ф. Гегель. – СПб. : Наука, 1993. – Кн. 1. – 350 с. 19. *Прокопов Д. Є.* Зазн. пр. – С. 192. 20. Там само. – С. 202. 21. *Неволин К. А.* История философии законодательства [Текст] // Полное собрание сочинений. – СПб. : Тип. Эдуарда Праца, 1857. – Т. 1. – С. 500. 22. *Пилянкевич Н. И.* История философии права [Текст] // Філософія та енциклопедія права в Універ-

ситеті Святого Володимира : у 2 кн. Кн. 1 / за ред. І. С. Гриценка. – К. : Либідь, 2011. – С. 118. – (Пам'ятки правничої думки Київського університету). 23. *Ренненкампф Н. К.* Юридическая энциклопедия [Текст] // Філософія та енциклопедія права в Університеті Святого Володимира : у 2 кн. Кн. 1 / за ред. І. С. Гриценка. – К. : Либідь, 2011. – С. 313–435. – (Пам'ятки правничої думки Київського університету). 24. *Ренненкампф Н. К.* Программа по предмету юридической энциклопедии [Текст] // Філософія та енциклопедія права в Університеті Святого Володимира : у 2 кн. Кн. 1 / за ред. І. С. Гриценка. – К. : Либідь, 2011. – С. 307–312. – (Пам'ятки правничої думки Київського університету). 25. *Михайловский И. В.* Очерки философии права [Текст] / И. В. Михайловский. – Томск : Тип. В. М. Посохина, 1914. – Т. I. – С. 33. 26. *Трубецкой Е. Н.* История философии права [Текст] // Філософія та енциклопедія права в Університеті Святого Володимира : у 2 кн. Кн. 2 / за ред. І. С. Гриценка. – К. : Либідь, 2011. – С. 5–226. – (Пам'ятки правничої думки Київського університету). 27. *Трубецкой Е. Н.* История философии права (новой) [Текст] / Е. Н. Трубецкой. – Киев : Печатня С. П. Яковлева, 1898. – С. 31. 28. *Кузнецов Э. В.* Философия права в России [Текст] / Э. В. Кузнецов. – М. : Юрид. лит-ра, 1989. – С. 99. 29. *Шершеневич Г. Ф.* Зазн пр. – С. 62. 30. *Трубецкой Е. Н.* Энциклопедия права [Текст] // Філософія та енциклопедія права в Університеті Святого Володимира : у 2 кн. Кн. 2 / за ред. І. С. Гриценка. – К. : Либідь, 2011. – С. 267. – (Пам'ятки правничої думки Київського університету). 31. Там же. – С. 269. 32. Там же. – С. 272. 33. Там же. – С. 273. 34. *Спекторский Е. В.* Юриспруденция и философия [Текст] // Філософія та енциклопедія права в Університеті Святого Володимира : у 2 кн. Кн. 2 / за ред. І. С. Гриценка. – К. : Либідь, 2011. – С. 404. – (Пам'ятки правничої думки Київського університету). 35. Там же. – С. 394. 36. Там же. – С. 383. 37. *Алексеев Н. Н.* Введение в изучение права [Текст] / Н. Н. Алексеев. – М. : Тип. Я. Г. Сафонова, 1918. – С. 158. 38. *Спекторский Е. В.* Юриспруденция и философия. – С. 385. 39. Там же. – С. 397. 40. Там же. – С. 403. 41. *Бершадский С. А.* Очерки истории философии права [Текст] / С. А. Бершадский. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1892. – Вып. I. – С. 3. 42. *Спекторский Е. В.* Пособие к лекциям по истории философии права [Текст] / Е. В. Спекторский. – Киев : Тип. Прогресс, 1918. – С. 11.

Надійшла до редакції 15.04.13

B. Ю. Омельченко

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВАНИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ В УНИВЕРСИТЕТЕ Св. ВЛАДИМИРА

В статье предлагается модель историко-философской реконструкции философско-правовых воззрений К. Неволина, Н. Пылянкевича, Н. Ренненкампа, Е. Трубецкого, Е. Спекторского, осуществлена их систематизация и обобщение. Осмысленно тенденции становления и развития идеи философии права в университете Св. Владимира. Проиллюстрированы особенности истолкования и понимания предмета философии права, специфики её заданий в контексте университетской философско-правовой традиции. Определены условия возможности применения её результатов к дальнейшему исследованию философско-правовых концепций отечественной академической философии XIX – нач. XX вв.

Ключевые слова: философия права, история философии права, энциклопедия права, университет Святого Владимира, историко-философская реконструкция.

V. Y. Omelchenko

CONCEPTUAL BASES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF STUDIES IN PHILOSOPHY OF RIGHT AT THE UNIVERSITY OF ST. VOLODYMYR

The article proposes a model of historical and philosophical reconstruction of philosophical and legal views of K. Nevolin, M. Pylyankevych, M. Rennenkampf, E. Trubetskoy, E. Spektorsky by their systematization and generalization. It is comprehended tendencies of formation and development of idea of legal philosophy at St. Vladimir's university. It is illustrated features of interpretation and understanding of a subject of legal philosophy, specifics of its tasks in a context of university philosophical and legal tradition. The conditions of possibility of application of their results to further research of philosophical and legal concepts of national academic philosophy of XIX – the beginning of the XX century are determined.

Keywords: philosophy of law, history of legal philosophy, Encyclopedia of Law, University of Saint Vladimir, historical and philosophical reconstruction.